

2. Исаева Е. Р. Копинг-поведение и психологическая защита личности в условиях здоровья и болезни. – СПб. : Издательство СПбГМУ, 2009. – 136 с.
3. Изард К. Эмоции человека : пер. с англ. – М. : Изд-во Московского университета, 1980. – С. 440.
4. Корсун С. І., Ткачук Т. А. Психологія діяльності працівників податкової міліції [текст] : монографія. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 194 с.
5. Назаров О. О., Оніщенко Н. В., Садковий В. П., Садковий О. В., Склень О. І., Тімченко О. В. Психологічні особливості базових копінг-стратегій та особистісних копінг-ресурсів працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України : монографія. – Х. : Вид-во УЦЗУ, 2008. – 184 с.
6. Нартова-Бочавер С. К. "Coping behavior" в системі понятій психології личности / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18, № 5. – С. 20-30.
7. Склень О. І. Базисні стратегії копінг-поведінки працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України, динаміка та особливості їх зміни в різноманітних стресових ситуаціях // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. академіка С. Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 27. – С. 476-486.

Lubov Dolinska, Hanna Chernyakova. COPYING BEHAVIOR OF PERSONALITY IN THE CONVENTION OF THE COVID-19 PANDEMIC

The article considers the peculiarities of coping behavior as an individual way of interaction of a person with a problematic or traumatic situation in the context of extreme pandemic conditions.

Keywords: coping, coping behavior, coping resources, coping strategies, coping process, pandemic, concept of stress.

УДК 159.922.7-021.461

ДОЛИНСЬКА Л. В.,
кандидат психологічних наук,
професор, завідувач кафедри психології;
ПОЛИЩУК Д. С.,
аспірантка кафедри психології

ФЕНОМЕН САМОСТІЙНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

В статті розглянуто наукові погляди українських дослідників з проблеми самостійності, проаналізовано його витоки, розкрито зміст поняття щодо різних вікових та професійних груп, обґрунтовано важливість розвитку самостійності підлітків як умови їх особистісного зростання.

Ключові слова: самостійність, воляова властивість, самостійна діяльність, розвиток особистості, підлітковий вік, особистісне зростання.

В нинішніх непростих умовах розбудови української держави важливим чинником функціонування особистості у суспільстві виступає її самостійність. Проблема розвитку самостійності у психологічній літературі не є новою, проте наразі набуває нового значення. Саме ця якість, яка формується в процесі особистісного зростання людини, є вагомим підґрунтям для самостійної організації своєї навчальної діяльності, самоосвіти, розкриття творчих можливостей, а отже для власного саморозвитку та самоствердження в умовах дистанційного навчання та карантину.

Зазначена проблема проходить крізь усі культурно-історичні епохи розвитку суспільства і сягає своїм корінням часів Античності (Платон, Аристотель, Сократ, Конфуцій та ін.). Тогочасні мислителі наголошували на необхідності високого внутрішнього самовладання людини. Питання становлення самостійності трохі загальмувало свій розвиток в епоху Середньовіччя, та знов вириває на поверхню філософської думки мислителів епохи Відродження та Просвітництва (Я. А. Коменський, Ж. Ж. Руссо, А. Дістервег, К. Д. Ушинський, Р. Декарт, Ф. Бекон та ін.). Важливими постулатами того часу були ідеї самостійного логічного мислення та активної діяльності.

У зарубіжній психологічній літературі проблема самостійності досліджувалась А. Адлером, Е. Еріксоном, З. Фрейдом, Е. Фроммом, А. Маслоу, К. Роджерсом та багатьма ін. Західні дослідники сходились на думці, що самостійність є ознакою психічного здоров'я особистості та ефективної діяльності.

Радянська психологічна наука на чолі з Б. Г. Ананьєвим, Л. С. Виготським, І. С. Коном, С. Л. Рубінштейном та ін., трактує поняття "самостійність" як відчуття власної відповідальності перед соціумом за свою діяльність і поведінку.

Питання самостійності для української психологічної науки є відносно новим і, тому, малодослідженим. Тлумачний словник психологічних термінів надає нам таке визначення змістового аспекту поняття "самостійність" – це "вольова властивість особистості, яка проявляється в здатності систематизувати, планувати, регулювати і активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні" [7, с. 212].

У сучасній вітчизняній психологічній науці питання самостійності особистості розглядається Е. Ю. Алієвою [1], І. Д. Бехом [2], З. В. Гуріною [3], І. В. Ендеберєю [4], Г. С. Костюком [5], С. Д. Максименком [6] та ін.

В теорії специфічних рушіїв розвитку Г. С. Костюка [5] питання самостійності розглядається через внутрішні суперечності, які відчуває людина на шляху свого розвитку. Ці суперечності, які виникають в житті людини, в її діяльності, у взаємовідносинах з оточуючими, дослідник називає рушійними силами розумового розвитку. Усвідомлюючи зовнішні протиріччя і невідповідності, людина починає проявляти активність, спрямовану на їх подолання і, таким чином, досягає бажаних нових якостей, задоволення власних потреб, оволодіння новими вміннями та навичками, способами мислення та поведінки тощо.

Аналізуючи феномен самостійності, С. Д. Максименко [6] розглядає її як вольову якість особистості і наголошує, що самостійність проявляється у критичному ставленні до власної особистості, а також до вчинків та дій інших людей. Важливою умовою самостійності людини є здатність протистояти негативному впливу оточуючого середовища. На думку дослідника, самостійність є якістю, яка притаманна високоморальній та відповідальній людині, яка дотримується незалежної позиції та високих стандартів поведінки. Самостійна людина легко знаходить вихід зі складних життєвих ситуацій, використовуючи творчий підхід при розв'язанні різноманітних завдань.

Досліджуючи проблему становлення самостійності дітей раннього віку, З. В. Гуріна [3] наголошує, що даний феномен є особистісним утворенням дитини, яке, завдяки повторюваності певного стилю і стратегії поведінки, перетворюється на особистісну якість. Дослідниця зазначає, що самостійність дитини раннього віку свідчить про наявність у його структурі особистості таких позитивних якостей як ініціативність, рішучість, незалежність, оптимістичне ставлення малюка до труднощів. Проте, на нашу думку, в цьому віці ще зарано говорити про самостійність як про особистісну якість, це швидше прагнення відокремитись від дорослого для того, щоб мати можливість миттєво пізнавати світ і задовольняти свої бажання, не чекаючи поки дорослі зможуть приділити малюку увагу, а також прагнення до самообслуговування, яке викликане бажанням бути схожим на значущого дорослого.

Досліджуючи розвиток самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів, І. В. Ендеберя [4] переконана, що саме юнацький вік є тим періодом, коли можна говорити про сформованість феномену самостійності як особистісної якості. Дослідниця розглядає дане поняття як морально-вольову якість особистості, яка проявляється в ініціативності, критичності, умінні планувати свою діяльність та нести відповідальність за неї, у співвіднесенні своїх бажань та можливостей. На нашу думку, перелічені вище якості значною мірою притаманні підлітковому віку, і, якщо дослідниця зазначає, що у юнацькому віці феномен самостійності має бути вже сформованим, тому ми припускаємо, що ефективно його формування саме як особистісної якості припадає на період підліткового віку.

Згідно з поглядами Е. Ю. Алієвої [1], яка досліджувала формування у студентів здатності до самостійного життєвого вибору, самостійність є інтегрованою властивістю особистості, яка складається з цілого симптомокомплексу особистісних особливостей, завдяки яким особистість може впливати на значущі події свого життя, змінювати його у відповідності до своїх бажань і управляти на основі власних ціннісних орієнтацій. Дослідниця переконана, що саме у юнацькому віці відбувається остаточне формування самостійності як багатокомпонентної структури, оскільки на цьому етапі життя вже остаточно сформовані не тільки пізнавальні, а і професійні інтереси, ціннісні орієнтації, наявна потреба у суспільній активності тощо.

Таким чином, проаналізувавши погляди зазначених вище українських дослідників, ми дійшли висновку, що проблема самостійності є актуальною на даному етапі розвитку психологічної науки. На нашу думку, розвиток самостійності як особистісної якості набуває своєї актуальності саме у підлітковому віці, так як саме в цьому віковому діапазоні простежується відчайдушне прагнення до незалежності, готовності до самозміни, зростання досвіду моральної свідомості і поведінки, прагнення розібратися у смислі життя, здатність будувати плани на майбутнє, здатність до рефлексії власних вчинків та особистісних якостей тощо.

Розглядаючи проблему розвитку самостійності підлітків, І. Д. Бех [2] зазначає, що підлітковий вік є найскладнішим періодом у становленні особистості. Прагнучи самостійності, підліток стикається із залежністю від свого оточення. Це спричинює нестійкість поведінки, підвищену роздратованість та сильні внутрішні переживання. Дослідник розглядає самостійність людини через категорію свободи, яка, в свою чергу, виражається у здатності людини "приймати розумне рішення, робити доцільний вибір, це можливість бути і стати" [2, с. 1]. Отже, самостійність, за дослідником, є рушійною силою активності суб'єкта, яка проявляється через вольовий учинок.

Наявні дослідження дають можливість припустити тісний зв'язок розвитку самостійності підлітків з їх особистісним зростанням, що й стало предметом нашого емпіричного дослідження.

Література

1. Алієва Е. Ю. Психологічні чинники формування у студентів здатності до самостійного життєвого вибору / дис. ... канд. психол. наук. : 19.00.07. – Київ, 2017. – 259 с.
2. Бех І. Д. Особистість у духовно-ціннісному вимірі [Електронний ресурс] / І. Д. Бех // ВІСНИК Житомирського державного університету. – 2002. – Режим доступу до ресурсу : eprints.zu.edu.ua.
3. Гуріна З. В. Психолого-педагогічні умови становлення самостійності у дітей раннього віку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / З. В. Гуріна. – Київ, 2008. – 202 с.
4. Ендеберя І. В. Особливості розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 / Ендеберя І. В. – Київ, 2015. – 23 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
6. Максименко С. Д. Теорія специфічних рушіїв розвитку Г. С. Костюка / С. Д. Максименко // Проблеми сучасної психології. – Вип. 27. – Київ, 2015. – С. 7-19.
7. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий. – М. : Высш. шк., 1984. – 174 с.

Daria Polishchuk. THE VIEW OF UKRAINIAN RESEARCHERS ON THE PROBLEM OF ADOLESCENTS INDEPENDENCE

The article considers the scientific views of Ukrainian researchers on the problem of independence, analyzes its origins, reveals the meaning of the concept of different age and professional groups, substantiates the importance of developing the independence of adolescents as a condition for their personal growth.

Key words: *independence, volitional quality, independent activity, personality development, adolescence, personality development.*